

ΕΓΓΕΛΟΣ

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ
ΤΟΥ ΝΟΥ

Πρόλογος, μετάφραση, σημειώσεις
ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΑΡΑΚΛΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ “ΕΣΤΙΑΣ”
Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.
ΑΘΗΝΑ 2007

ἐνεργοῦ πραγματικότητας, δηλαδή τῆς βεβαιότητας δι' ἑαυτὸν ὡς τάδε κατέκαστον ἄτομο. Ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν πραγματικότητα ἡ βεβαιότητα δι' ἑαυτὸν ὡς τάδε κατέκαστον ἄτομο λείπει ὅμως τὸ αὐτὸ τοῦτο. Στὸ ἀντικείμενο τῆς καθαρῆς διάγνωσης ἔχουν ἐνοποιηθεῖ οἱ δύο κόσμοι. Τὸ ὠφέλιμο εἶναι τὸ ἀντικείμενο, ἐφ' ὅσον ἡ αὐτοσυνειδησία διαβλέπει τί εἶναι [431] καὶ ἔχει μέσα του τὴν κατέκαστη [316] βεβαιότητα γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς, τὴν ἀπόλαυσή τῆς (τὸ καθ' ἑαυτὸν εἶναι τῆς)· κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο διαγιγνώσκει τί εἶναι, κι αὐτὴ ἡ διάγνωση περιέχει τὴν ἀληθινὴ οὐσία τοῦ ἀντικειμένου (ὅτι εἶναι κάτι ποὺ διαβλέπεται, ἥτοι πρὸς ἄλλο)· ἄρα ἡ διάγνωση εἶναι ἡ ἴδια ἀληθὴς ἐπίγνωση, καὶ ἡ αὐτοσυνειδησία ἔχει ἐξ ἴσου ἅμεσα τὴν καθολικὴ βεβαιότητα δι' ἑαυτήν, τὴν καθαρὰ συνειδησί τῆς, σ' αὐτὴ τὴν ἀναφορὰ, ὅπου ἐνοποιοῦνται ἄρα τόσο ἡ ἀλήθεια ὅσο κι ἡ παρουσία καὶ ἡ ἐνεργὸς πραγματικότητα. Οἱ δύο κόσμοι ἔχουν συμφιλιωθεῖ καὶ ὁ οὐρανὸς μετεμφυτευθεῖ κάτω στὴν γῆ.

III. Ἡ ἀπόλυτη ἐλευθερία καὶ ὁ τρόμος

Στὴν ὠφελιμότητα, ἡ συνειδηση ἡδρε τὴν ἔννοιά τῆς. Ἀλλὰ ἡ ἔννοια εἶναι ἀκόμη, ἀφ' ἐνός, ἀντικείμενο, ἀφ' ἐτέρου, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, σκοπός, τὸν ὁποῖο ἡ συνειδηση δὲν ἔχει ἀκόμη ἅμεσα στὴν κατοχή τῆς. Ἡ ὠφελιμότητα εἶναι ἀκόμη κατηγορούμενο τοῦ ἀντικειμένου, ὅχι ὑποκείμενο ἡ ἴδια, ἥτοι ὅχι ἅμεση καὶ μοναδικὴ ἐνεργὸς πραγματικότητα τοῦ ἀντικειμένου.¹⁷³ Τὸ ἴδιο ἐμφανίσθηκε προηγουμένως ὡς τὸ ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν εἶναι δὲν ἀπεδείχθη ἀκόμη ὑριστάμενη οὐσία τῶν ὑπόλοιπων στιγμῶν, ὥστε τὸ ὠφέλιμο νὰ μὴν εἶναι ἅμεσα ἄλλο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς συνειδησης κι ἄρα αὐτὴ νὰ

173. Ἡ ἀνάγνωσή μου θεωρεῖ ὅτι τὸ ὑποκείμενο ἐννοεῖται ἐδῶ ὡς ὑποκείμενο κατηγορήσεως σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸ κατηγορούμενο. Ἄν τὸ ὑποκείμενο ἐννοεῖται ὡς γνωστικὸ ἢ πρακτικὸ, ὡς ἐγώ, σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸ ἀντικείμενο, ἡ ἀνάγνωσις εἶναι: «ὅχι ἡ ἴδια ὑποκείμενο ἢ ἅμεση καὶ μοναδικὴ ἐνεργὸς πραγματικότητα τοῦ ὑποκειμένου».

ἔχει αὐτὸν στὴν κατοχή τῆς.¹⁷⁴ – Αὐτὴ ὅμως ἡ ἀπόσυρση τῆς μορφῆς ἀντικειμενῶδους τοῦ ὠφελίμου ἔχει ἥδη συμβεῖ αὐτὴ τοῦτη, κι ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ αὐτὴ ἐπανάσταση ἀνακύπτει ἡ ἐνεργὸς ἀνατροπὴ¹⁷⁵ τῆς ἐνεργοῦ πραγματικότητας, τὸ νέο σχῆμα τῆς συνειδησης, ἡ ἀπόλυτη ἐλευθερία.

Στὴν πράξιν δὲν ὑπάρχει κάτι παραπάνω ἀπὸ μιὰ κενὴ ἐπίφαση ἀντικειμενῶδους ποὺ χωρίζει τὴν συνειδηση ἀπὸ τὴν κατοχή. Γιατὶ, ἀφ' ἐνός, κάθε ὑφίστασθαι καὶ ἰσχύειν ὀρισμένων σκελῶν τῆς ὀργάνωσης τοῦ ἐνεργοῦ καὶ τοῦ πιστευομένου κόσμου ἔχει ὁλωσδιόλου ἐπιστρέφει σ' αὐτὸ τὸν ἀπλὸ προσδιορισμὸ ὡς λόγος ὑπαρξῆς του καὶ νοῦ του· ἀφ' ἐτέρου δέ, αὐτὸς ὁ προσδιορισμὸς δὲν ἔχει πλέον κάτι ἴδιον καθ' αὐτόν, εἶναι πολλῶ μᾶλλον καθαρὴ μεταφυσικὴ, καθαρὴ ἔννοια, ἥτοι ἐπίγνωση [432] τῆς αὐτοσυνειδησίας. Ἀπὸ τὴν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ὑπαρξὴ τοῦ ὠφελίμου ὡς ἀντικειμένου γινώριζει ὄντως ἡ συνειδηση ὅτι τὸ δικό τῆς εἶναι αὐτὸ τοῦτο εἶναι οὐσιαστικὰ εἶναι πρὸς ἄλλον· ἡ αὐθυπαρξία ὡς τὸ ἄνευ ἑαυτοῦ εἶναι στ' ἀλήθεια τὸ παθητικόν, δηλαδή ὅτι ὑπάρχει πρὸς ἄλλον ἑαυτὸ. Τὸ ἀντικείμενο ὑπάρχει ὅμως κατὰ τὴν συνειδηση ὑπ' αὐτὴ τὴν [317] ἀφηρημένη μορφή τῆς καθαρῆς αὐθυπαρξίας, γιατί ἡ συνειδηση εἶναι καθαρὴ διάγνωση, τῆς ὁποίας οἱ διαφορὲς ὑπάρχουν ὑπὸ τὴν καθαρὴ μορφή ἐννοιῶν. – Τὸ καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ὅμως, στὸ ὁποῖο ἐπιστρέφει τὸ εἶναι πρὸς ἄλλο, ὁ ἑαυτὸς, δὲν εἶναι ἓνας διαφορετικὸς ἀπὸ τὸ ἐγώ, οἰκείος ἑαυτὸς αὐτοῦ ποὺ λέγεται ἀντικείμενο· γιατί ἡ συνειδηση ὡς καθαρὴ ἐπίγνωση δὲν εἶναι ἓνας καθέκαστος ἑαυτὸς στὸν ὁποῖο τάχα ἀντιπαράκειται τὸ ἀντικείμενο ἐπίσης ὡς οἰκείος ἑαυτὸς, ἀλλ' εἶναι ἡ καθαρὴ ἔννοια, ἡ θέαση τοῦ ἑαυτοῦ μες στὸν ἑαυτὸ, ἡ ἀπόλυτη διπλὴ ὄραση τοῦ ἑαυτοῦ σου· ἡ βεβαιότητα δι' ἑαυτὸν εἶναι τὸ καθολικὸ ὑποκείμενο καὶ ἡ ἐπιστάμενη ἔννοιά του ἡ οὐσία πάσης πραγματικότητας. Ἐνῶ λοιπὸν τὸ ὠφέλιμο ἦταν μόνον ἐναλλαγὴ τῶν στιγμῶν μὴ ἐπιστρέφουσα στὴν οἰκεία ἐνότη-

174. Ἄλλη ἀνάγνωσις: «ἄρα αὐτὴ θὰ ἦταν μέσα σὲ κάτι ποὺ τῆς ἀνήκει».

175. Ἐπανάσταση: Umwälzung. Ἀνατροπὴ: Umwälzung.

τα, κι έτσι παρέμενε ακόμη αντικείμενο κατά την επίγνωση, παύει νάναι αυτό, γιατί τὸ ἐπίσταμαι εἶναι τὸ ἴδιο ἢ κίνηση τῶν ἀφηρημένων αὐτῶν στιγμῶν, εἶναι ὁ καθολικὸς ἐαυτός, ὁ ἐαυτός τόσο τοῦ ἐαυτοῦ του ὅσο καὶ τοῦ αντικειμένου,¹⁷⁶ ὡς καθόλου δέ, εἶναι ἡ ἐπιστρέφουσα εἰς ἐαυτὴν ἐνότητα αὐτῆς τῆς κίνησης.¹⁷⁷

Ἔτσι ὁ νοῦς παρίσταται ὡς ἀπόλυτη ἐλευθερία, αὐτὸς εἶναι ἡ αὐτοσυνειδησία ποὺ συλλαμβάνει τὸν ἐαυτὸ της, τὸ ὅτι ἡ βεβαιότητά της γιὰ τὸν ἐαυτὸ της εἶναι ἡ οὐσία ὅλων τῶν νοητικῶν μαζῶν τοῦ πραγματικοῦ ὅπως καὶ τοῦ ὑπεραισθητοῦ κόσμου ἢ, ἀντιστρόφως, τὸ ὅτι οὐσία καὶ ἐνεργὸς πραγματικότητα εἶναι ἡ ἐπίγνωση ἐαυτοῦ τῆς συνειδήσης. — Ἡ αὐτοσυνειδησία ἔχει συνείδηση τῆς καθαρῆς προσωπικότητάς της καὶ κατὰ τοῦτο κάθε νοητικῆς πραγματικότητας, ὁπότε κάθε πραγματικότητα εἶναι μόνο κάτι νοητικὸ, ὁ κόσμος εἶναι γι' αὐτὴν δίχως ἄλλο ἢ βούλησή της, καὶ τούτη εἶναι καθολικὴ βούληση.¹⁷⁸ Καὶ δὲν εἶναι βέβαια ἡ κενὴ σκέψη τῆς βούλησης ποὺ τίθεται μὲ τὴν σιωπηρὴ ἢ δι' ἀντιπροσώπου συναίνεση, ἀλλὰ πραγματικὰ καθολικὴ βούληση, βούληση ὅλων τῶν καθεκάστων ἀτόμων ὡς τέτοιων.¹⁷⁹ Γιατὶ ἡ βούληση εἶναι, αὐτὴ τούτη, ἡ συνείδηση τῆς προσωπικότητάς ἢ τοῦ καθενός, ὀφείλει δὲ νὰ ὑπάρχει ὡς [433] αὐτὴ ἡ ἀληθὴς ἐνεργὸς βούληση, ὡς αὐτοσυνειδητὴ οὐσία ὅλων καὶ κάθε προσωπικότητας, ὥστε ὁ καθένας τὰ κάμνει ὅλα πάντα ἀμέριστα, καὶ ὅ,τι προκύπτει ὡς ἐνέργεια τοῦ ὅλου εἶναι ἡ ἄμεση καὶ συνειδητὴ ἐνέργεια τοῦ καθενός.

Αὐτὴ ἡ ἄμεριστη ὑφιστάμενη οὐσία τῆς ἀπόλυτης ἐλευ-

176. Τὸ καθόλου εἶναι πάντα μία στιγμὴ μιᾶς ἀντίθεσης ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἄλλη.

177. Τώρα, μέσῳ τῆς ἔννομιας τῆς ὠφελιμότητος, κατακτήθηκε ἡ γνωσιοθεωρητικὴ σκοπιὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἐ. Πρβλ. σ. [53-54/40].

178. Ἡ «γενικὴ βούληση», ἔννοια τοῦ Ρουσσώ, ὁ ὁποῖος τὴν διαστέλλει πρὸς τὴν «βούληση ὅλων» ὡς τὴν ὀρθολογικὴ βούληση ποὺ θὰ ὀφείλαν νὰ ἔχουν ὅλοι, παρ' ὅλο ποὺ μπορεῖ νὰ μὴν τὴν ἔχουν (θεμελίωσε πρῶτος τὴν πολιτεία στὴν βούληση, σύμφωνα μὲ τὴν Φιλοσοφία τοῦ δικαίου τοῦ 1821, § 258, παρατ. W 7, 400).

179. Πιθανὴ ἀναφορά σὲ διατύπωση τοῦ Σιεγὲς (E. Sieyès, κατὰ GW 9, 515).

θερίας ἀνέρχεται στὸν θρόνον τοῦ κόσμου χωρὶς νὰ μπορεῖ ὅποιαδῆποτε δύναμη νὰ τῆς ἀντισταθεῖ. Γιατὶ ἀφοῦ στ' ἀλήθειά μοναχὰ ἡ συνείδηση εἶναι τὸ στοιχεῖο ὅπου οἱ νοητικὲς οὐσίες ἢ ἐξουσίες ἔχουν τὴν ὑφιστάμενη οὐσία τους, ὅλο τὸ σύστημά τους ποὺ ὁργανωνόταν καὶ συντηροῦνταν διὰ τοῦ ἐπιμερισμοῦ σὲ μάζες κατέρρευσε, ἀφ' ὅτου συλλαμβάνει ἡ καθέκαστη συνείδηση τὸ αντικείμενο ἔτσι ὥστε δὲν ἔχει καμμίαν ἄλλη οὐσία ἐκτὸς τῆς ἴδιας τῆς αὐτοσυνειδησίας, δηλαδή ὥστε εἶναι ἀπόλυτα ἢ ἔννοια. Ἐκεῖνο ποὺ καθιστοῦσε τὴν ἔννοια ὀντικὸ ἀντικείμενο ἦταν ἡ διαφοροποίησή της σὲ ξεχωριστὲς ὑφιστάμενες μάζες, ἀπαξ ὅμως καὶ τὸ ἀντικείμενο γίνεται ἐννοια, τίποτε πιά μέσα του δὲν ἔχει ὑπόσταση· ἡ ἀρνητικότητα ἔχει διαπεράσει ὅλες τὶς στιγμὲς του. Γίνεται ὑπαρκτὸ ἔτσι ὥστε κάθε καθέκαστη συνείδηση ἀνυψώνεται πέραν τῆς σφαίρας στὴν ὁποία εἶχε ἀποδοθεῖ, δὲν βρίσκει πιά τὴν οὐσία καὶ τὸ ἔργο της στὴν τάδε ἐξειδικευμένη μάζα ἀλλὰ συλλαμβάνει τὸν ἐαυτὸ της ὡς τὴν ἔννοια τῆς βούλησης, ὅλες τὶς μάζες [318] δὲ ὡς οὐσίες αὐτῆς τῆς βούλησης, ὁπότε μπορεῖ ἡ ἴδια νὰ πραγματωθεῖ καὶ αὐτὴ μόνο σὲ μιὰν ἐργασία ποὺ εἶναι ὁλόκληρη ἐργασία. Σ' αὐτὴ τὴν ἀπόλυτὴ ἐλευθερία, λοιπὸν, καταργοῦνται ὅλες οἱ τάξεις, ποῦναι οἱ νοητικὲς οὐσίες στὶς ὁποῖες ὡς μέλη διαίρεται τὸ σύνολο· ἡ καθέκαστη συνείδηση ποὺ ἀνῆκε σ' ἓνα τέτοιο μέλος, μέσα του ἤθελε καὶ ἐπιτελοῦσε, ἥρε τὸν φραγμὸ τῆς· σκοπὸς τῆς εἶναι ὁ καθολικὸς σκοπός, ὁμίλια τῆς ὁ καθολικὸς νόμος, ἔργο τῆς τὸ καθολικὸ ἔργο.

Τὸ ἀντικείμενο καὶ ἡ διαφορὰ ἔχουν χάσει ἐδῶ τὴν σημασία τῆς ὠφελιμότητος ποὺ ἦταν κατηγορούμενο· κάθε πραγματικοῦ εἶναι· ἡ συνείδηση δὲν ξεκινᾷ τὴν κίνησή της στὸ πραγματικὸ εἶναι ὡς κάτι ξένο, ποὺ μόνο πέραν αὐτοῦ θὰ ἐπέστρεφε στὸν ἐαυτὸ της, παρὰ τὸ ἀντικείμενο εἶναι γι' αὐτὴν ἡ ἴδια ἡ συνείδηση· [434] ἡ ἀντίθεση λοιπὸν συνίσταται μοναχὰ στὴν διαφορὰ καθέκαστης καὶ καθολικῆς συνειδήσης· ἀλλὰ τὸ καθέκαστον εἶναι ἄμεσα τὸ ἴδιο γιὰ τὸν ἐαυτὸ του ὅ,τι εἶχε μόνο ἐπίφραση ἀντίθεσης, καθολικὴ συνείδηση καὶ βούληση. Τὸ ἐπέκεινα αὐτῆς τῆς ἐνεργοῦ πραγματικότητάς του αἰωρεῖται πάνω ἀπ' τὸ πτώμα τῆς χαμένης αὐτοδυνα-

Διαίρεση =
ἐκτεταμένη

ἔννοια =
ἐπιτελούμενη
= ἄρ. ἔργ.
ἐπιτελούμενη

σύνολο
καταργεῖται
(σύνολο)
ποδότης

+

μίας τοῦ εἶναι, πραγματικοῦ ἢ πιστευομένου, σὺν ἀναθυμία-
σῃ μόνον ἐνδὸς ἄνοστου ἀερίου, τοῦ κενοῦ être suprême.

Μετὰ τὴν ἄρση τῶν διαφορετικῶν νοητικῶν μαζῶν καὶ
τῆς περιορισμένης ζωῆς τῶν ἀτόμων, ὅπως καὶ τῶν δύο κό-
σμων τῆς, ὑπάρχει λοιπὸν μόνον ἡ κίνησις τῆς καθολικῆς
αὐτοσυνειδησίας στὸν ἑαυτὸ τῆς, ὡς μίᾳ ἀλληλεπίδραση τῆς
ἴδιας ἐν εἶδει καθολικότητος καὶ ἐν εἶδει προσωπικῆς συνει-
δησης· ἡ καθολικὴ βούλησις μπαίνει στὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ εἶναι
καθέκαστη βούλησις, στὴν ὁποία ἀντίκειται ὁ καθολικὸς νό-
μος καὶ ἔργο. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ καθέκαστη βούλησις ἔχει συνειδη-
ση τοῦ ἑαυτοῦ τῆς ἐξ ἴσου ἄμεσα ὡς καθολικῆς βούλησης·
ἔχει συνειδηση τοῦ ὅτι τὸ ἀντικείμενό τῆς εἶναι θετειμένο
ἀπὸ τὴν ἴδια νόμος καὶ ἐπιτελεσμένο ἀπὸ τὴν ἴδια ἔργο· ὅταν
μεταβαίνει σὲ δραστηριότητα καὶ δημιουργεῖ ἀντικειμενικό-
τητα, δὲν κάμνει λοιπὸν τίποτε τὸ καθέκαστον, μόνον συντάσ-
σει νόμους καὶ μεγαλουργεῖ σὲ κρατικές ὑποθέσεις.¹⁸⁰

Αὐτὴ ἡ κίνησις εἶναι συνεπῶς ἡ ἀλληλεπίδραση τῆς συν-
ειδησης μὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς τὸν ἴδιο, ὅπου δὲν ἀπολύει τίποτε
ὑπὸ τὸ σχῆμα ἐλευθεροῦ, ἀντιπαρτιθέμενου σὲ αὐτὴν ἀντι-
κειμένου.¹⁸¹ Αὐτὸ συνεπάγεται ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει
κανένα θετικὸ ἔργο, οὔτε καθολικὰ ἔργα τοῦ λόγου¹⁸² οὔτε
τῆς ἐνεργοῦ πραγματικότητος, οὔτε νόμους καὶ καθολικοὺς
θεσμοὺς τῆς συνειδητῆς ἐλευθερίας – οὔτε ἐνέργειες καὶ
ἔργα τῆς βουλευτικῆς. – Τὸ ἔργο στὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ
ἀναχθεῖ ἡ προικιζόμενη μὲ συνειδηση ἐλευθερία θὰ συνίστατο
στὸ νὰ μετατραπεῖ ὡς καθολικὴ ὑφιστάμενη οὐσία σὲ ἀντι-
κείμενο καὶ μόνιμο εἶναι. Αὐτὴ ἡ ἑτερότητα θὰ ἦταν στὴν ὑφι-
στάμενη οὐσία ἡ διαφορὰ κατὰ τὴν ὁποία θὰ διαιροῦνταν σὲ
ὑφιστάμενες νοητικὰς μάζες καὶ διάφορες ἐξουσίες ὡς σκέ-
λη· ὅπου αὐτὲς οἱ μάζες θὰ ἦσαν, ἀφ' ἑνός, τὰ ἐπινώματα¹⁸³

μίας χωριστῆς [435] νομοθετικῆς, [319] δικαστικῆς καὶ ἐκτελε-
στικῆς ἐξουσίας, ἀφ' ἑτέρου δέ, οἱ πραγματικὲς οὐσίες ποὺ
προέκυψαν στὸν πραγματικὸ κόσμον τῆς παιδείας, καί, σὺν
προσέχθηκε ἀκριβέστερα τὸ περιεχόμενο τῆς καθολικῆς
ἐνέργειας, οἱ ἐπιμέρους μάζες τῆς ἐργασίας, ποὺ διακρίνον-
ται στὴν συνέχεια ὡς εἰδικότερες τάξεις. – Ἡ καθολικὴ
ἐλευθερία ποὺ θὰ εἶχε ἐπιμεριστεῖ κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο στὰ
σκέλη τῆς, καὶ ἀκριβῶς ἔτσι θὰ εἶχε καταστει ὑπάρχουσα
ὑφιστάμενη οὐσία, θάταν ὡς ἐκ τούτου ἐλεύθερη ἀπὸ τὴν κα-
θέκαστη ἀτομικότητα καὶ θὰ μοίραζε τὸ πλῆθος τῶν ἀτόμων
μεταξὺ τῶν διαφόρων σκελῶν τῆς.¹⁸⁴ Ἡ ἐνέργεια καὶ ὑπαρξὴ
τῆς προσωπικότητος θὰ βρισκόταν τότε περιορισμένη σ'
ἓνα κλάδο τοῦ συνόλου, σὲ ἓνα εἶδος ἐνέργειας καὶ ὑπαρξης·
θετειμένη στὸ στοιχεῖο τοῦ εἶναι, θ' ἀποκοτόσε τὸ νόημα κατὰ
ὀρισμένου· θὰ ἔπαυε νὰ εἶναι σ' ἀλήθεια καθολικὴ αὐτο-
συνειδησία. Μῆτε ἡ παράστασις ὅτι ἡ αὐτοσυνειδησία ὑπα-
κούει σὲ θετειμένους ἀπὸ τὴν ἴδια νόμους ποὺ τῆς ὀρίζουν
ἓνα μέρος¹⁸⁵ μῆτε τὸ ὅτι ἀντιπροσωπεύεται κατὰ τὴν νομο-
θέτηση καὶ τὸ γενικὸ ἐνεργεῖν μπορεῖ νὰ τὴν γελᾷ ἐδῶ ὡς
πρὸς τὴν ἐνεργὸ πραγματικότητα – νὰ τῆς κλέψει τὴν ἐνεργὸ
πραγματικότητα τοῦ νὰ θέτει ἡ ἴδια τὸν νόμον καὶ νὰ ἐπιτελεῖ
ἡ ἴδια ὅχι ἓνα καθέκαστο ἔργο ἀλλὰ τὸ καθολικόν.¹⁸⁶ γιὰ
ὅπου ὁ ἑαυτὸς μόνον ἀντιπροσωπεύεται καὶ παρασταίνεται,
δὲν ὑπάρχει ἐνέργεια· ὅπου ἐκπροσωπεύεται, δὲν εἶναι.¹⁸⁷

στασις τῆς λεγόμενης ἀνεξαρτησίας τῶν ἐξουσιῶν ὑπάρχει τὸ βασικὸ λά-
θος ὅτι οἱ ἀνεξάρτητες ἐξουσίες ὑποτίθεται ὡστόσο ὅτι ἀλληλοπεριορί-
ζονται» (Φιλοσοφία τοῦ δικαίου, § 300, προσθ.: ΠΦΔ 6, 704· πρβλ. § 272,
παρὰτ.: W 7, 433). Βέβαια, δὲν περιλαμβάνει τὴν δικαστικὴ ἐξουσία στὶς
μὴ χωριστὰς ἐξουσίες. Αὐτὲς εἶναι ἡ νομοθετικὴ, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ ἡγε-
μονική: «Ἡ καθέκαστος τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας βρίσκεται ἔξω ἀπ'
αὐτὰς τὰς σφαίρας» (§ 272, προσθ.: ΠΦΔ 5, 748).

184. Τὰ Glieder, μέλη, δὲν δηλώνουν ἐδῶ ἄτομα ἀλλὰ ὑποδιαιρέσεις
τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας ἰδιωμένες ὡς ὀργανώσεις, δηλ. ὡς ὀργα-
νισμοί· γι' αὐτὸ ἀποδίδω τὸν ὅρον καὶ σκέλος.

185. Ἀλλῇ ἀνάγνωση: «ποὺ τῆς ἀποδίδουν ἓνα μέρος [τους]»

186. Ἡ «τὸ καθόλου» (διόρθωση Moldenhauer-Michel).

187. Ἀναφορὰ στὴν κριτικὴ τοῦ Ρουσσώ – θεωρητικῆς τῆς ἐλευθερίας
ὡς αὐτο-νομίας, δηλ. ὡς ὑπακοῆς σὲ νόμους ποὺ ἔχουν θέσει – κατὰ τῆς
ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας.

180. Staatsaktionen: πολιτικὲς πράξεις, ἀλλὰ κυρίως ὅταν ἀναπαρί-
στανται στὸ θέατρο μὲ πομπώδη τρόπο, κατ' ἐπέκτασιν ἡ σημαντικὴ ὑπό-
θεσις, μὲ εἰρωνικὴ διάθεσις.

181. Ἀπολύω: entlassen. Βλ. γι' αὐτὸ τὸ σχῆμα τὴν σ. [146/109] καὶ τίς
ἐκεῖ παραπομπές.

182. Sprache. Ἀλλοῦ: ὁμιλία, γλώσσα.

183. Ὁ Ἔ. ἀσχεῖ κριτικὴ στὸν χωρισμὸ τῶν ἐξουσιῶν: «Στὴν παρά-

↑ "Όπως ή καθέκαστη αυτοσυνειδησία δεν βρίσκει τὸν ἑαυ-
τό της μέσα σ' αὐτὸ τὸ καθολικὸ ἔργο τῆς ἀπόλυτης ἐλευθε-
ρίας ὡς ὑπάρχουσας ὑφισταμένης οὐσίας, ἐξ ἴσου λίγο τὸν
βρίσκει μέσα σὲ κυριολεκτικὰ ἐνεργήματα κι ἀτομικὲς πρά-
ξεις τῆς βούλησης τῆς ἐν λόγῳ ἐλευθερίας. Γιὰ νὰ ὀδηγηθεῖ
τὸ καθόλου σ' ἓνα ἐνέργημα, θὰ πρέπει νὰ συγκεντρωθεῖ
αὐτὸ στὸ ἐν τῆς ἀτομικότητος καὶ νὰ θέσει ἐπικεφαλῆς μιὰ
καθέκαστη αυτοσυνειδησία· γιατί μόνο σ' ἓναν ἑαυτὸ ποὺ
εἶναι ἓνας εἶναι ἡ καθολικὴ βούληση ἐνεργὰ πραγματικῇ.
Ἔτσι αποκλείονται ὅμως ὅλα τὰλλα καθέκαστα ἄτομα ἀπὸ
τὸ ὅλον τοῦ ἐνεργήματος αὐτοῦ, ἔχουν μόνο περιορισμένη
συμμετοχὴ σ' αὐτό, ὅποτε τὸ ἐνέργημα δεν θάναί ἐνέργημα
τῆς ἐνεργὰ πραγματικῆς καθολικῆς αυτοσυνειδησίας. — Κα-
νένα θετικὸ ἔργο μήτε ἐνέργημα δεν μπορεῖ λοιπὸν νὰ παρα-
γάγει ἡ¹⁸⁸ καθολικὴ ἐλευθερία· τῆς μένει [436] μόνον ἡ ἀρνη-
τικὴ ἐνέργεια· εἶναι μόνο μανία ἀφανισμοῦ.¹⁸⁹

↑ Ἡ ἀνώτατη καὶ πιὸ ἀντίθετη στὴν καθολικὴ ἐλευθερία
ἐνεργὸς πραγματικότης, ἡ μᾶλλον τὸ μοναδικὸ ἀντικείμενο
ποὺ ἀνακύπτει ἀκόμη κατ' αὐτήν, εἶναι ὅμως ἡ ἴδια ἡ ἐλευ-
θερία καὶ καθεκαστότητα τῆς ἐνεργὰ πραγματικῆς αὐτοσυν-
ειδησίας. Διότι ἡ καθολικότης αὐτὴ ποὺ δεν ἀφήνεται νὰ
πραγματοποιηθεῖ διαιρούμενη ὀργανικὰ σὲ μέλη κι ἔχει σκο-
πὸ νὰ διατηρεῖται ὡς ἀδιαίρετο συνεχές, διαφοροποιεῖται
μέσα της συνάμα, γιατί εἶναι κίνησις ἢ συνείδησις ἐν γένει.
Καὶ μάλιστα ἕνεκα τῆς ἀφαίρεσής της τῆς ἴδιας χωρίζεται
σὲ ἐξ ἴσου ἀφηρημένα ἄκρα, στὴν ἀπλὴ ἀλύγιστη ψυχρὴ κα-
θολικότητα, καὶ στὴν ἀτομικὴ (diskrete) ἀπόλυτη σκληρὴ
ἀκαμψία καὶ πεισματώδη σημειαικότητα τῆς ἐνεργὰ πραγμα-
τικῆς αὐτοσυνειδησίας. [320] Ἀφ' οὗτου ἐτελείωσε μὲ τὴν κα-
τάργησις τῆς πραγματικῆς ὀργάνωσος καὶ ὑφίσταται τώρα
πιὰ καθ' αὐτὴ, ἡ τελευταία¹⁹⁰ εἶναι τὸ μοναδικὸ τῆς ἀντικεί-
μενο — ἓνα ἀντικείμενο ποὺ δεν ἔχει πιὰ ἄλλο περιεχόμενο.

188. Ἄλλη ἀνάγνωσις: «τὴν».

189. Die Furie des Verschwindens: Ἡ Ἐρινύς τῆς ἐξαφάνισος. (Ἐπι-
σημάνση Δημήτρη Καρύδα.)

190. Ἡ «τὸ τελευταῖο» (γενικά, οἱ δύο στιγμές, ὅχι μόνον ἡ δευτέρα).
Ὅμως πιστεύω ὅτι —ὅπως θὰ φανεῖ καὶ ἀμέσως μετὰ— ἡ καθολικότητα

κατοχὴ, ὑπαρξὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἔκτασις, ἀλλὰ τὸ ἴδιο εἶναι μό-
νον αὐτὴ ἡ ἐπίγνωσις τοῦ ἰδίου ὡς ἀπόλυτα καθαροῦ καὶ
ἐλευθεροῦ καθέκαστου ἑαυτοῦ. Αὐτὸ δεν πιάνεται ἀπὸ που-
θενά, μονάχα ἀπὸ τὴν ἀφηρημένη ὑπαρξὴ του ἐν γένει. — Ἡ
ἀναφορὰ αὐτῶν τῶν δύο, λοιπόν, μιᾶς καὶ ὑπάρχουν ἀδιαι-
ρέτως, ἀπολύτως καθ' αὐτά, καὶ ἄρα δεν μποροῦν νὰ στεί-
λουν κανένα μέρος στὴν μέση, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ συνδέον-
ταν, εἶναι ἡ παντελῶς ἀδιαμεσολάβητη καθαρὴ ἄρνησις· καὶ
δὴ ἡ ἄρνησις τοῦ καθεκαστοῦ ὡς ὄντος μὲς στὸ καθόλου.
Μοναδικὸ ἔργο καὶ ἐνέργημα τῆς καθολικῆς ἐλευθερίας
εἶναι ἄρα ὁ θάνατος, καὶ μάλιστα ἓνας θάνατος χωρὶς ἐσω-
τερικὸ εὖρος καὶ πλήρωση, γιατί αὐτὸ ποὺ ὑφίσταται ἄρνη-
σις εἶναι τὸ ἄδριο σημεῖο τοῦ ἀπόλυτα ἐλευθεροῦ ἑαυτοῦ·
εἶναι συνεπῶς ὁ ψυχρότερος, ὁ πιὸ ἀσήμαντος θάνατος,
χωρὶς παραπάνω σημασία ἀπὸ τὸ νὰ κόβεις ἓνα κεφάλι λά-
χανο ἢ νὰ πίνεις μιὰ γουλιὰ νερό.

Στὴν κοινοτυπία αὐτῆς τῆς λέξης¹⁹¹ συνίσταται ἡ σοφία
τῆς κυβέρνησης, τὸ πῶς διανοεῖται ἡ γενικὴ βούλησις τὴν ἐπι-
τέλεσίν της. Ἡ κυβέρνησις ἡ ἴδια δεν εἶναι παρὰ τὸ σταθερο-
ποιούμενο σημεῖο ἢ ἡ ἀτομικότητα τῆς γενικῆς [437] βούλη-
σης. Αὐτὴ, μιὰ θέλησις κι ἐπιτέλεσις μὲ ἀφετηρία ἓνα σημεῖο,
θέλει κι ἐπιτελεῖ συνάμα μιὰν ὀρισμένη διάταξις καὶ πράξις.
Ἀποκλείει ἔτσι, ἀφ' ἐνός, τὰ ὑπόλοιπα ἄτομα ἀπὸ τὸ ἐνέργη-
μά της, ἀφ' ἑτέρου, εἶναι ὡς ἐκ τούτου συντεταγμένη ὡς μιὰ
κυβέρνησις ποὺ εἶναι μιὰ ὀρισμένη βούλησις κι ἀντιτίθεται
ἔτσι στὴν γενική· τῆς εἶναι ἄρα ἀπλούστατα ἀδύνατον νὰ
μὴν ἐκτεθεῖ ὡς φατρία. Κυβέρνησις λέγεται μόνον ἡ νικητρία
φατρία, καὶ στὸ ὅτι εἶναι φατρία ἔγκειται ἅμεσα ἡ ἀναγκαιό-
τητα τῆς πτώσης της· καὶ τ' ὅτι εἶναι κυβέρνησις τὴν καθιστᾷ,
ἀντίστροφα, φατρία κι ἐνοχη. Ἐνῶ ἡ γενικὴ βούλησις στέκε-

διαφεύγει πάντα τὸν ἑαυτὸς της καὶ στὸ ἄλλο της, ἐν προκειμένῳ στὴν μὴ
ἐπιδεκτικὴ τῆς καθολικότητος ἀτομικὴ αὐτοσυνειδησία.

191. Στὸ πρωτότυπο «αὐτῆς τῆς συλλαβῆς». Στὰ γερμανικά ὁ θάνα-
τος εἶναι ἡ μονοσύλλαβη λέξις der Tod, ἀλλὰ ἡ ἀναφορὰ εἶναι προφανῶς
ἡ γαλλικὴ la mort, ἐπίσης μονοσύλλαβη, μὲ τὴν ὁποία καταδικάζονται σὲ
ἀποκεφαλισμό σωρηδὸν οἱ ὑποποῖτι γιὰ ἀντεθνικὴ ἢ ἀντεπαναστατικὴ
δράση κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τρομοκρατίας.

ται στην ενεργό πράξη της κυβέρνησης ως το ἔγκλημα που διαπράττει ἐναντίον της ἢ κυβέρνησης, αὐτὴ δὲν διαθέτει, ἀντιθέτως, τίποτε ὀρισμένο κι ἐξωτερικὸ ὅπου νὰ ἐκτίθεται ἢ ἐνοχὴ τῆς ἀντίθετῆς της βούλησης· γιατί στὴν κυβέρνησις ὡς τὴν ενεργό γενικὴ βούλησις ἀντίκειται μόνον ἡ ἀνενεργὸς καθαρὴ βούλησις, ἢ πρόθεσις. Τὸ γίνονται ὑποπτος μπαίνει λοιπὸν στὴν θέσις ἢ ἔχει τὸ νόημα καὶ τὴν ἐπίπτωση τοῦ εἶμαι ἐνοχος,¹⁹² ἢ ἐξωτερικὴ ἀντίδραση ἐνάντια σ' αὐτὴ τὴν ενεργὸ πραγματικότητά, ποὺ ἔγκειται στὸ ἀπλὸ ἐσωτερικὸ τῆς πρόθεσις, συνίσταται δὲ στὴν ξερὴ ἐξόντωση αὐτοῦ τοῦ ὑπάρχοντος ἑαυτοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο ν' ἀποσπάσεις εἰμὴ μόνον τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ του.

Σ' αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερό της ἔργο ἡ ἀπόλυτὴ ἐλευθερία γίνεται ἀντικείμενο τοῦ ἑαυτοῦ της κι ἡ αὐτοσυνειδησία μαθαίνει τί εἶναι αὐτὴ ἢ ἴδια ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Αὐτὴ τούτῃ εἶναι ἐκεῖνη ἀκριβῶς ἡ ἀφηρημένη αὐτοσυνειδησία, ἢ ὁποία καταργεῖ μέσα της κάθε διαφορὰ καὶ κάθε ὑπόστασις τῆς διαφορᾶς. Ὡς τέτοια εἶναι γιὰ τὸν ἑαυτὸ της τὸ ἀντικείμενο [321] ὁ τρόμος τοῦ θανάτου εἶναι ἢ ἐποπτεία αὐτῆς τῆς ἀρνητικῆς οὐσίας της. Ἡ ἀπόλυτα ἐλεύθερη αὐτοσυνειδησία

192. «Ὁ Ροβεσπιέρος ἔθεσε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀρετῆς ὡς τὸ ὕψιστο· καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος πῆρε τὴν ἀρετὴ στὰ σοβαρά. Ἡ ἀρετὴ εἶναι ἐδῶ μιὰ ἀπλὴ ἀρχὴ καὶ διακρίνει μόνον ποιοὶ μετέχουν τοῦ φρονήματος καὶ ποιοὶ ὄχι. Τὸ φρόνημα, ὅμως, μπορεῖ μόνον ἀπὸ τὸ φρόνημα ν' ἀναγνωρισθεῖ καὶ νὰ κριθεῖ. Ὅποτε ἐπικρατεῖ ἡ ὑποψία· ἢ δὲ ἀρετὴ, μὲν καταστρεφθεὶς ὑποπτεῖ, εἶναι ἤδη καταδικασμένη. Ἐτοὶ τὸ ποῖός εἶναι ὑποπτος εἶναι ζήτημα ἀμεσης ἐπὶ γνῶσης. Ἡ ὑποψία ἀπέκτησε τρομακτικὴ ἐξουσία καὶ ὁδήγησε στὸ ἱκρίωμα τὸν μονάρχη, τοῦ ὁποῖου ἡ ὑποκειμενικὴ βούλησις ἦταν ἀκριβῶς ἡ ρωμαιοκαθολικὴ θρησκευτικὴ ἠθικὴ συνειδησις. Κυριαρχοῦν λοιπὸν τῶρα ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ τρόμος· γιατί ἡ ὑποκειμενικὴ ἀρετὴ αὐτῇ, ποὺ κυβερνᾷ μόνον βάσει φρονήματος, ἐπιφέρει τὴν τρομακτικότερη τυραννία. Ἐξασκεῖ τὴν δύναμὴ της χωρὶς δικονομικοὺς τύπους, κι ἡ ποιὴ τῆς εἶναι ἐξ ἴσου ἀπλὴ –ὁ θάνατος» (Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte, δ.π., σ. 930· πρβλ. W 12, 532-533). Στις 17 Σεπτεμβρίου 1793 ψηφίσθηκε ὁ Νόμος τῶν ὑπόπτων (Loi des suspects) ἀπὸ τὴν Συμβατικὴ συνέλευσις (Convention), καὶ ὑπῆρξε ἡ ἀφετηρία τῆς Τρομοκρατίας, καθὼς ἀρκοῦσε ἡ ὑποψία γιὰ τὴν καταδίκη. (Ἀφορμὴ ἦταν ἡ) κατάστασις ἐκτακτῆς ἀνάγκης· πόλεμος τῶν εὐρωπαϊκῶν μοναρχιῶν ἐναντίον τῆς προκηρυγμένης τὸ 1792 Γαλλικῆς Δημοκρατίας, στὸν ὁποῖο συνέπρατταν ἐνεργὰ καὶ αὐτοεξόριστοι Γάλλοι ἀριστοκράτες.)

βρίσκει ὅμως τὴν πραγματικότητά της αὐτὴ τελείως διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἔννοια ποὺ εἶχε αὐτὴ ἢ πραγματικότητά γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της, ὅτι τάχα ἡ καθολικὴ βούλησις εἶναι μόνον ἡ θετικὴ οὐσία τῆς προσωπικότητος, ἢ ὁποία καὶ ἔχει ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ της μόνον θετικά, ἤτοι ὡς διατηρημένη μέσα στὴν γενικὴ βούλησις. Κατὰ τὴν αὐτοσυνειδησία, ποὺ ὡς καθαρὴ διάγνωσις χωρίζει δίχως ἄλλο τὴν θετικὴ καὶ τὴν ἀρνητικὴ τῆς οὐσίας –τὸ χωρὶς κατηγορούμενα ἀπόλυτο ὡς καθαρὴ νόησις καὶ [438] ὡς καθαρὴ ὕλη–, ὑπάρχει ἐδῶ, ὅμως, ἡ ἀπόλυτὴ μετάβασις τῆς μίας στὴν ἄλλη ὑπὸ τὴν ενεργὸ πραγματικότητά της. – Ὡς ἀπόλυτα θετικὴ ἐνεργὸς αὐτοσυνειδησία, ἢ καθολικὴ βούλησις, ὄντας ἢ ὡς ἄνω αὐτοσυνειδητὴ ἐνεργὸς πραγματικότητά ἐπιτεινόμενη ὡς τὴν καθαρὴ νόησις ἢ τὴν ἀφηρημένη ὕλη, μεταπίπτει στὴν ἀρνητικὴ οὐσία καὶ ἀποδεικνύεται ἐξ ἴσου ἄρση τῆς αὐτονόησης, δηλαδὴ τῆς αὐτοσυνειδησίας.

Ἡ ἀπόλυτὴ ἐλευθερία, ὄντας καθαρὴ ὁμοιότητα πρὸς ἑαυτὸν τῆς καθολικῆς βούλησης, ἔχει λοιπὸν τὴν ἀρνησιμὸν ἑαυτοῦ της, ὡς ἐκ τούτου δὲ τὴν διαφορὰ ἐν γένει, καὶ τὴν ἀναπτύσσει πάλι ὡς ἐνεργὰ πραγματικὴ διαφορὰ. Γιατὶ ἡ ὁμοία μὲ τὸν ἑαυτὸ της καθολικὴ βούλησις προσφέρει στὴν καθαρὴ ἀρνητικότητά τὸ στοιχεῖο τῆς ὑπόστασις ἢ τὴν ὑφιστάμενη οὐσία ὅπου πραγματοποιοῦνται οἱ στιγμές της, τὴν ὕλη ποὺ μπορεῖ νὰ φέρει στὸν καθορισμὸ της· καὶ ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἡ ὑφιστάμενη οὐσία ἔχει καταδειχθεῖ ὡς τὸ ἀρνητικὸ ὡς πρὸς τὴν καθέκαστη συνειδησις, ἀναπτύσσεται λοιπὸν πάλι ἡ ὁργάνωσις τῶν νοητικῶν μαζῶν, στίς ὁποῖες κατανέμεται τὸ πλῆθος τῶν ἀτομικῶν συνειδησέων. Αὐτές, ποὺ αἰσθάνθηκαν τὸν φόβο τοῦ ἀπόλυτου κυρίου τους, τοῦ θανάτου,¹⁹³ ἀποδέχονται πάλι τὴν ἀρνησιμὴ καὶ τίς διαφορές, ὑποτάσσονται στίς μάζες,¹⁹⁴ καὶ ἐπιστρέφουν σ' ἓνα καταμερισμένο καὶ περιορισμένο ἔργο, ἄλλ' ὡς ἐκ τούτου στὴν οὐσιακὴ τους ἐνεργὸ πραγματικότητά.

Ὁ νοῦς θὰ εἶχε ἐπαναπροωθηθεῖ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ταραχὴ

193. Πρβλ. σ. [153/114].

194. Ἡ «διατάσσονται κάτω ἀπὸ τίς μάζες».

πίσω στην άφετηρία του, στὸν κόσμο τοῦ ἡθους καὶ στὸν πραγματικὸ τῆς παιδείας, μόνο φρεσκαρισμένους καὶ ξανανωμένους ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ κυρίου ποὺ θάχε ἐπανακάμψει στὶς ψυχές. Ὁ νοῦς θάπρεπε νὰ διατρέξει ἐκ νέου καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνει ἀενάως αὐτὸ τὸν κύκλο τῆς ἀναγκαιότητας, ἂν μόνον ἡ τέλεια ἀλληλοδιείσδυση αὐτοσυνειδησίας καὶ ὑφιστάμενης οὐσίας ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα – μὴ ἀλληλοδιείσδυση ὅπου ἡ αὐτοσυνειδησία, ποὺ ἔχει δοκιμάσει τὴν ἀρνητικὴ ἀπέναντί τῆς δύναμη τῆς καθολικῆς οὐσίας τῆς, δὲν θὰ ἤθελε νὰ ξέρει καὶ νὰ βρίσκει τὸν ἑαυτὸ τῆς ὡς τὸ τάδε ἐπιμέρους, ἀλλὰ μόνον ὡς καθόλου, καὶ θὰ μπορούσε ἄρα ν' ἀντέξει τὴν ἀντικειμενῶδη [439] ἐνεργὸ πραγματικότητα τοῦ καθολικοῦ νοῦ, ποὺ ἀποκλείει τὴν ἴδια ὡς κάτι τὸ ἐπιμέρους. – Ἀλλὰ στὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀλληλεπίδραση μεταξὺ τῆς συνειδήσεως, ποὺ εἶναι βυθισμένη σὲ μὴ λαπλὴ ὑπαρξὴ ἢ παγιώνει γιὰ λόγου τῆς ὀρισμένους σκοποὺς καὶ σκέψεις – καὶ ἐνὸς ἐξωτερικοῦ ἰσχύοντος κόσμου, εἴτε τῆς ἐνεργοῦ πραγματικότητος εἴτε τῆς νόησης. [322] παρὰ ὁ κόσμος ὑπῆρχε δίχως ἄλλο ἐν εἶδει συνειδήσεως, ὡς γενικὴ βούληση, ἡ δὲ αὐτοσυνειδησία ἦταν συγκεντρωμένη στὸν ἀπλὸ ἑαυτὸ πέρα ἀπὸ κάθε ἐκτατὴ ὑπαρξὴ ἢ πολλαπλὸ σκοπὸ καὶ κρίση. Ἡ παιδεία, ποὺ ἡ αὐτοσυνειδησία ἀποκτᾶ στὴν ἀλληλεπίδραση μ' αὐτὴ τὴν οὐσία, εἶναι ἄρα ἡ ὑψηλότερη¹⁹⁵ καὶ ἔσχατη τοῦ νὰ βλέπει τὴν καθαρὴ ἀπλὴ ἐνεργὸ πραγματικότητά σου νὰ ἐξαφανίζεται ἄμεσα καὶ νὰ περνᾷ στὸ κενὸ μηδέν.¹⁹⁶ Στὸν ἴδιο τὸν κόσμο τῆς παιδείας, ἡ αὐτο-

195. Die erhabenste: Ἐκεῖνη ποὺ μετέχει περισσότερο στὸν χαρακτήρα τοῦ ὑψηλοῦ.

196. Ὁ μηδενισμὸς εἶναι ἡ ἐμπειρία τῆς ἐποχῆς καὶ ἔργο τῆς φιλοσοφίας νὰ τὸν ὑπερβεί κατὰ τὸ *Πίστη καὶ γνώση* τοῦ 1802, ποὺ μιλά σχετικὰ γιὰ «ἀπόλυτη ἐλευθερία»: «Τὸ ἔργο τοῦ μηδενισμοῦ βρίσκεται στὴν καθαρὴ νόηση. [...] Τὸ πρῶτο [ἔργο] τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ γνωρίσει τὸ ἀπόλυτο μηδέν» (GW 4, 398· W 2, 410). Ὁ Κάντ, ὁ Γιακόμπι καὶ ὁ Φίχτε ὁλοκλήρωσαν τὸν μηδενισμὸ ὡς «μεταφυσικὴ τοῦ ὑποκειμένου» καθὼς μ' αὐτοὺς «ὅ,τι εἶναι ἀποδόσιμο στὴν πλευρὰ τῆς παιδείας, ἀκριβῶς ἡ ἀπολυτοποίηση τῶν καθέκαστων διαστάσεων τῆς ὁλότητας καὶ ἡ ἐπεξεργασία κάθε μιᾶς μέχρι τὸ σύστημα, ἔχει πλήρως ἐκτεθεῖ, ἄρα τὸ παιδεύειν τέλειωσε», καὶ μπορεῖ νὰ φανεῖ ἡ φιλοσοφία, «γιατὶ ὅπως ἡ τελειοποίησι

συνειδησία δὲν κατορθώνει νὰ ἐποπτεύσει τὴν ἄρνηση ἢ ἀποξένωσή τῆς ὑπὸ τούτῃ τὴν μορφὴ καθαρῆς ἀφαίρεσης· παρὰ ἡ ἄρνησή τῆς εἶναι ἡ ὅχι ἄδεια· εἶναι ἡ τιμὴ ἢ ὁ πλοῦτος ποὺ κερδίζει στὴν θέση τοῦ ἑαυτοῦ ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀποξενώθηκε – ἢ ἡ ὁμιλία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς διὰγνωσης στὴν ὁποία φθάνει ἡ σπαρασσόμενη συνειδηση· ἢ εἶναι ὁ οὐρανὸς τῆς πίστεως ἢ τὸ ὠφέλιμο τοῦ διαφωτισμοῦ. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ προσδιορισμοὶ χάνονται μὲ τὸν χαμὸ ποὺ δοκιμάζει ὁ ἑαυτὸς στὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία· ἡ ἄρνησή του εἶναι ὁ ἄνευ σημασίας θάνατος, ὁ ἀμιγῆς τρόμος τοῦ ἀρνητικοῦ, ποὺ δὲν ἔχει μέσα του τίποτα τὸ θετικὸ, τίποτα ποὺ νὰ τὸ γεμίζει. – Συνάμα ὅμως αὐτὴ ἡ ἄρνηση ὡς πρὸς τὴν ἐνεργὸ πραγματικότητά τῆς δὲν εἶναι κάτι ξένο, δὲν εἶναι οὔτε ἡ καθολικὴ, ἐπέκεινα κείμενη ἀναγκαιότητα ὅπου βουλιάζει ὁ κόσμος τοῦ ἡθους, οὔτε τὸ καθέκαστο τυχαῖο τῆς ἰδίας κατοχῆς ἢ τῆς ἰδιοτροπίας τοῦ κατέχοντος, ἀπὸ τὰ ὁποῖα βλέπει νὰ ἐξαρτᾶται ἡ σπαρασσόμενη συνειδηση – παρὰ ἡ ἄρνηση εἶναι ἡ γενικὴ βούληση, ἡ καθολικὴ, ποὺ ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔσχατη ἀφαίρεσή τῆς δὲν ἔχει τίποτε τὸ θετικὸ καὶ ἄρα δὲν μπορεῖ ν' ἀνταποδώσει τίποτε γιὰ τὴν θυσία – ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο εἶναι ἀδιαμεσολάβητα ἕνα μὲ τὴν αὐτοσυνειδησία, [440] δηλαδὴ εἶναι τὸ καθαρὸ θετικὸ γιατί εἶναι τὸ καθαρὰ ἀρνητικὸ· καὶ στὴν ἐσωτερικὴ ἔννοια ὁ ἄνευ σημασίας θάνατος, ἡ ἄδεια ἀρνητικότητα τοῦ ἑαυτοῦ μεταπίπτει στὴν ἀπόλυτη θετικότητα. Κατὰ τὴν συνειδηση, ἡ ἄμεση ἐνότητά τῆς μὲ τὴν καθολικὴ βούληση, ἡ ἀπαίτησή τῆς νᾶχει

τῶν καλῶν τεχνῶν ἔχει ὅρο τὴν τελειοποίησι τῆς μηχανικῆς ἐπιδεξιότητος, ἔτσι καὶ ἡ πλοῦσια ἐμφάνισι τῆς φιλοσοφίας ἔχει ὅρο τῆς πληρότητος τῆς παιδείας» (GW 4, 412-413· W 2, 430-431). «ἡ καθαρὴ ἔννοια, ἥτοι ἡ ἀπειρία ὡς ἡ ἄβυσσος τοῦ μηδενὸς ὅπου βουλιάζει κάθε εἶναι, πρέπει νὰ χαρακτηρίσει καθαρὰ ὡς στιγμὴ τὴν ἀπειρή ὁδύνῃ, ποὺ πρωτίτερα ὑπῆρχε μόνον ἱστορικὰ στὴν παιδεία καὶ ὡς τὸ συναίσθημα σὸ ὁποῖο στηρίζεται ἡ θρησκεία τῆς νεώτερης ἐποχῆς – τὸ συναίσθημα: ὁ ἴδιος ὁ θεὸς πέθανε [...] ἄρα ν' ἀποκαταστήσει γιὰ τὴν φιλοσοφία τὴν ἰδέα τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας καὶ συνεπῶς τὸ ἀπόλυτο πάθος, δηλ. τὴν θεωρητικὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ, ποὺ ἦταν εἰδᾶλλως ἱστορικὴ»... (GW 4, 413-414· W 2, 432). Ἔτσι περιγράφεται καὶ ἡ πρὸ τῆς ἐμφάνισεως τοῦ χριστιανισμοῦ κατάσταση· βλ. σ. [347/401-402].

επίγνωση του έαυτού της ως του τάδε όρισμένου σημείου, μεταμορφώνεται στην δίχως άλλο αντίθετη έμπειρία. Έκείνο που εξαφανίζεται έδω γι' αυτήν είναι το άφηρημένο είναι, ή άμεσότητα του άνούσιου σημείου, και ή εξαφανισμένη άμεσότητα αυτή είναι ή καθολική βούληση ή ίδια, όποτε ή συνείδηση, έφ' όσον είναι άνηρημένη άμεσότητα, έφ' όσον είναι καθαρή επίγνωση ή καθαρή βούληση, έχει τώρα επίγνωση του έαυτού της ως καθολικής βούλησης. Έτσι έχει επίγνωση της τελευταίας ως του έαυτού της και του έαυτού της ως ουσίας, όχι όμως ως της άμεσα υπάρχουσας, όχι της καθολικής βούλησης ως της επαναστατικής κυβέρνησης ή ως της άναρχίας που πασχίζει να συντάξει την άναρχία, ούτε του έαυτού της ως κέντρου της μιάς φαρίας ή της αντίθετής της, παρά ή καθολική βούληση είναι ή καθαρή επίγνωση και θέληση της συνείδησης και ή συνείδηση είναι καθολική βούληση [323] ως αυτή ή καθαρή επίγνωση και θέληση. Η συνείδηση δεν χάνει έδω τον έαυτό της, γιατί ή καθαρή επίγνωση και θέληση είναι πολλών μάλλον ή ίδια ή συνείδηση, ως άτομο σημείο της.¹⁹⁷ Η συνείδηση είναι λοιπόν άλληλεπίδραση της καθαρής επίγνωσης με τον έαυτό της· ή καθαρή επίγνωση είναι μεν ως ουσία ή καθολική βούληση· αυτή ή ουσία είναι δε όπωσδήποτε μόνον ή καθαρή επίγνωση. Η αυτοσυνειδησία είναι άρα καθαρή επίγνωση της ουσίας ως καθαρής επίγνωσης. Η ίδια ως καθέκαστος έαυτός είναι μάλιστα μόνον ή μορφή του υποκειμένου ή ενεργά πραγματικού ενεργείν, της όποιας έχει επίγνωση ως μορφής· επίσης ή αντικειμενώδης ενεργός πραγματικότητα, το είναι, είναι κατ' αυτήν όπωσδήποτε μορφή χωρίς έαυτό· γιατί μιά τέτοια ενεργός πραγματικότητα θάταν το άνεπίγνωστο· αυτή ή επίγνωση έχει όμως επίγνωση της επίγνωσης ως της ουσίας.

Η απόλυτη έλευθερία έχει λοιπόν διευθετήσει την αντίθεση καθολικής και καθέκαστης βούλησης εξομοιώνοντας την μία με την άλλη.¹⁹⁸ ό άποξενωμένος από τον έαυτό του

197. Άλλη άνάγνωση: «μάλλον ή συνείδηση, παρά το άτομο σημείο της συνείδησης».

198. Άλλες άναγνώσεις: «διευθετήσει την αντίθεση καθολικής και

νοῦς, ώθούμενος στο άκρον άωτον¹⁹⁹ της αντίθεσής του, στην όποια ή καθαρή θέληση και το καθαρά θέλον διαφέρουν άκόμη, την υποβιβάζει στην διάφανη [441] μορφή και βρίσκει εκεί μέσα τον έαυτό του. — Όπως ή επικράτεια του ενεργά πραγματικού κόσμου μεταβαίνει στην επικράτεια της πίστης και της διάγνωσης, ή απόλυτη έλευθερία μεταβαίνει από την αυτοκαταστρεφόμενη ενεργό πραγματικότητα της σε μίαν άλλη χώρα του αυτοσυνειδητού νοῦ,²⁰⁰ όπου, έτσι έξωπραγματική που είναι, ισχύει ως το άληθές, στοῦ όποιου την σκέψη άρέσκεται ό νοῦς καθ' όσον ό ίδιος είναι και παραμένει σκέψη, έχοντας επίγνωση αυτού του κλεισμένου στην αυτοσυνειδησία είναι ως της τέλει και πλήρους ουσίας. Γεννήθηκε το νέο σχήμα του ήθικου νοῦ.

καθέκαστης βούλησης πρὸς έαυτήν» «συμβιάσει την αντίθεση καθολικής και καθέκαστης βούλησης με τον έαυτό της» (οῦσιαστικά την δεύτερη λύση ακολουθῶ).

199. Spitz. Bl. σ. [115/87].

200. 'Από την Γαλλία πάει στην Γερμανία, όπου στην «καντανή, φιχτεϊκή και σελιγκιανή φιλοσοφία [...] ή 'Επανάσταση κατατίθεται και εκφράζεται υπό την μορφή της σκέψης»: «Σ' αυτή την μεγάλη εποχή της παγκόσμιας ιστορίας [...] έλαβαν μέρος μόνον αυτοί οι δύο λαοί, ό γερμανικός και ό γαλλικός, όσο αντίθετοι κι άν είναι, ή ίσα ίσα έπειδη είναι αντίθετοι. Τα άλλα έθνη δεν πήραν καθόλου μέρος, συμμετείχαν βέβαια οι κυβερνήσεις τους, και οι λαοί, πολιτικά, αλλά όχι έσωτερικά. Στην Γερμανία υπάρχει αυτή ή αρχή ως σκέψη, νοῦς, έννοια, στην Γαλλία ξέσπασε στην ενεργό πραγματικότητα» ('Ιστορία της φιλοσοφίας' W 20, 314).